

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ВИГОТОВЛЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ЗБУТ АБО ТРАНСПОРТУВАННЯ З МЕТОЮ ЗБУТУ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ

SOCIAL CONDITIONALITY OF CRIMINAL LIABILITY FOR ILLEGAL MANUFACTURE, STORAGE, SALE OR TRANSPORTATION FOR THE PURPOSE OF SALE OF EXCISABLE GOODS

Деревцов С.І., аспірант

Київський університет інтелектуальної власності та права

Стаття присвячена дослідженню передумов соціальної обумовленості встановлення кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів.

Акцизні податки встановлюються з подвійною метою: з одного боку, штучно зменшити споживання певних видів товарів, з іншого – наповнювати бюджет. Це питання є особливо актуальним сьогодні після змін внесених Законом України від 23.11.2018 № 2628-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів» до ст. 204 Кримінального кодексу України, а також прийняття у новій редакції ліцензійного Закону (Закону України від 18 червня 2024 року № 3817-IX «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилатів, біоетанолу, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, тютюнової сировини, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального») в якому врегульовано питання виробництва (виготовлення), зберігання, транспортування та реалізації (збуту) підакцизних товарів.

Таким чином, відсутність дієвих нормативно-правових актів зумовлює допущення помилок під час кваліфікації даного кримінального правопорушення, сприяє уникненню тими, хто його учиняє, справедливої відповідальності та загалом ускладнює протидію незаконному виготовленню, зберіганню, збуту або транспортуванню з метою збуту підакцизних товарів.

Викладене підтверджує потребу поглибленого дослідження соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів.

Дослідження надасть можливість сформулювати науково обґрунтовані пропозиції з удосконалення кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, соціальна обумовленість, незаконне виготовлення, незаконне зберігання, незаконний збут, незаконне транспортування, підакцизні товари.

This article delves into the premises for the criminal-legal characterization of the illegal production, storage, sale, or transportation of excise goods with the intent to distribute. Excise taxes are levied with a dual purpose: on the one hand, to artificially reduce the consumption of certain categories of goods, and on the other, to contribute to fiscal revenue.

This issue has gained particular relevance in light of recent legislative developments:

– amendments introduced by the Law of Ukraine dated November 23, 2018, No. 2628-VIII, titled “On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Certain Other Legislative Acts to Improve Administration and Review Rates of Certain Taxes and Fees,” which modified Article 204 of the Criminal Code of Ukraine;

– the adoption of a new version of the Licensing Law (Law of Ukraine dated June 18, 2024, No. 3817-IX, titled “On State Regulation of the Production and Circulation of Ethanol, Distillates, Bioethanol, Alcoholic Beverages, Tobacco Products, Raw Tobacco, Liquids Used in Electronic Cigarettes, and Fuels”), regulating the production, storage, transportation, and sale of excise goods.

A notable innovation of this work is the development of proposals aimed at improving the norms of the Criminal Code of Ukraine in this domain and the practical application thereof. For instance, while the shadow share in the oil and gas sector declined from 30% in 2020 to 13% in 2023, it rose again to 18% in the first quarter of 2024. Similarly, the tobacco sector has witnessed an increase in shadow activity, rising from 6% in 2020 to 19% by the end of 2023. Meanwhile, the shadow share in the alcohol market, which had shown a downward trend in recent years, decreased to 38% in 2023 but rebounded to 41% in the first quarter of 2024.

This highlights the lack of a robust regulatory and legal framework, which leads to errors in the qualification of such criminal offenses, enables offenders to evade justice, and overall complicates efforts to counteract the illegal production, storage, sale, or transportation of excise goods.

The above underscores the need for an in-depth analysis of the criminal-legal characterization of such offenses. The research will facilitate the development of scientifically grounded proposals to enhance the relevant norms of the Criminal Code of Ukraine and improve their application in practice.

Key words: production, storage, sale, transportation, excise goods.

Постановка проблеми: незважаючи на умови воєнного стану, значна увага суспільства приділена питанням протидії незаконній торгівлі підакцизними товарами (алкогольні напої, тютюнові вироби, рідини, що використовуються в електронних сигаретах, пальне, спирт етиловий, спиртові дистилати тощо), ліквідації сталих схем нелегального виробництва та збуту підакцизних товарів, боротьби з функціонуванням каналів попадання продукції на нелегальний ринок.

Не викликає жодного заперечення, що існування незаконного обігу підакцизних товарів негативно відображається на рівні бюджетних надходжень, якості таких товарів, дотримання прав споживачів, а іноді становить загрозу життю та здоров’я громадян.

Так, існує ряд проблемних питань щодо застосування ст. 204 КК України, у зв’язку із наступними чинниками:

наявністю широкого переліку підакцизних товарів, які можуть мати мінливий характер; бланкетний характер кримінально-правової норми; розмежування даного кримінального правопорушення від суміжних суспільно небезпечних посягань та адміністративних правопорушень, відсутність єдиної слідчої та судової практики кваліфікації цього кримінального правопорушення за сукупністю з іншими кримінальними правопорушеннями та інше.

Актуальність теми дослідження. Акцизні надходження стабільно забезпечують 10–15% всіх податкових надходжень країни, роблячи цей податок одним з ключових джерел поповнення бюджету.

Незаконний обіг підакцизних товарів завдає суттєвої економічної шкоди державі, становить загрозу економічній безпеці. Крім того, правопорушення у сфері обігу підакцизних товарів стосуються інтересів громадян, оскільки

шкідливі наслідки злочинної діяльності торкаються кожної конкретної людини.

Стан дослідження теми. Питання соціальної обумовленості та кримінально-правової характеристики незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів розглядали такі вітчизняні науковці з кримінального права, як П.П. Андрушка, А.С. Бондарчук, Л.І. Блінову, П.А. Воробей, Н.О. Гуторову, А.А. Гмиріна, О.О. Дудорова, М.Й. Коржанського, І.В. Кириченко, О.П. Мамотенка, М.І. Мельника, М.М. Мінаєва, В.О. Навроцького, А.М. Ришелюка, В.В. Сташиса, Є.Л. Стрельцова, В.Я. Тація, С.В. Трофімова, М.І. Хавронюка та інші.

В Україні було захищено декілька дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, присвячені характеристиці незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів: у 2005 році М.М. Мінаєв «Кримінальна відповідальність за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 КК України)» [1], у 2009 році І.В. Кириченко «Запобігання злочинам у сфері обігу алкогольних напоїв та тютюнових виробів» [2], у 2017 році А.А. Гмирін «Кримінально-правова характеристика злочину незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 КК України)» [3], у 2019 році О.П. Мамотенко «Кримінально-правові засоби протидії незаконному поводженню з товарами у сфері акцизного оподаткування» [4].

Незважаючи на те, що праці цих учених становлять значну наукову і практичну цінність, чимало питань, пов'язаних з ознаками складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 204 КК України, залишилися дискусійними, а деякі недостатньо чи взагалі не дослідженими, зокрема висвітлені лише в коментарях до чинного КК України, підручниках з кримінального права, статтях у періодичних виданнях тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом значна увагу суспільства приділена питанням протидії незаконній торгівлі підакцизними товарами (алкогольні напої, тютюнові вироби, рідини, що використовуються в електронних сигаретах, пальне, спирт етиловий, спиртові дистилати тощо), ліквідації сталих схем нелегального виробництва та збуту підакцизних товарів, боротьби з функціонуванням каналів попадання продукції на нелегальний ринок.

Тіньова частка у нафтогазовій галузі мала тенденцію до зниження, з 30% у 2020 році до 13% у 2023 році, проте у 1 кварталі 2024 року знову зросла до 18%. У тютюновій галузі спостерігаємо зростання тіні з 6% у 2020 році до 19% за підсумками 2023 року. В алкогольній продукції тіньова частка останніми роками демонструвала низхідний тренд, у 2023 році знизилася до 38%, але у 1 кварталі 2024 року знов зросла до 41% [5, ст. 1].

Не викликає жодного заперечення, що існування незаконного обігу підакцизних товарів негативно відображається на рівні бюджетних надходжень, якості таких товарів, дотримання прав споживачів, а іноді становить загрозу життю та здоров'я громадян.

Так, 08.05.2023 року Комітет Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики розглядав питання стану дотримання законодавства на ринку

підакцизних товарів (протокол № 136 від 08.05.2023), який у своєму рішенні зазначив, що об'єми виготовленого необлікованого спирту щомісячно складають понад 2 млн. літрів, який використовується для виготовлення необлікованої горілки по «формі 2» та як наслідок з вказаного об'єму не сплачується акцизний податок [6, ст. 1].

Згідно з останніми дослідженнями «Kantar Україна» нелегальний ринок тютюну, у 2023 році, сягнув 21,9%, тобто фактично кожна п'ята пачка тютюнових виробів продається нелегально [7, ст.1].

За даними Звіту «Тіньовий ринок нафтопродуктів України: основи функціонування, оцінка збитків державного бюджету» проведеного «Консалтинговою групою А-95» в Україні організовано діяльність по виробництву та збуту контрафактних нафтопродуктів, що наносить суттєві збитки Державному та місцевим бюджетам.

Так, за експертними оцінками, міні-НПЗ, випускають щорічно близько 300 тис. тон готової продукції, що використовується для виробництва контрафактного бензину і дизельного палива. Ці компоненти в подальшому реалізуються як в чистому вигляді на АЗС без реєстрації через РРО, так і шляхом змішування з товарними нафтопродуктами.

Щорічні втрати державного бюджету від діяльності міні-НПЗ складають близько 3,73 млрд. грн. (1,91 млрд. грн. акцизного податку та 1,82 млрд. грн. ПДВ). Реальна сума бюджетних втрат є вищою за рахунок несплати ряду інших платежів: земельних, зарплатних податків, військового збору, податку на прибуток.

За оцінками галузевих експертів «сірий» ринок пального складає, що найменше 40 відсотків. За обсягом, це приблизно 2,3 млн тон пального щорічно, які знаходяться в тіні. За інформацією наданою Рахунковою палатою, лише за два роки (2020–2021) Державний бюджет недоотримав надходжень з акцизного податку від реалізації пального на суму 25 мільярдів гривень [8, ст. 1].

Проблема шокової акцизної політики та надмірного рівня податкового навантаження у поєднанні зі слабкістю правоохоронних та контролюючих інституцій призвели у 2022 році до фактичної втрати контролю з боку держави над ринком підакцизної продукції. Проте останні два роки з'явилися позитивні результати детінізації на ринку алкоголю, тютюну та палива – у 2023 році втрати бюджету знизились до 35-40 млрд грн на рік [9, ст. 1].

Наведені приклади свідчать про катастрофічну ситуацію на ринку підакцизної продукції. Існування тіньового ринку підакцизної продукції в Україні – країні, яка сьогодні перебуває в стані війни, отримує безпрецедентну грошову допомогу від країн Євросоюзу та інших країн світу, є неприпустимим.

Необхідно також зазначити, що недосконалість окремих нормативно-правових актів призводить у багатьох випадках до уникнення відповідальності за різних підстав.

Викладене підтверджує потребу поглибленого аналізу кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів.

Отже, необхідність існування кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів є беззаперечною, враховуючи розмір втрат бюджету від такої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мінаєв М.М. Кримінальна відповідальність за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 КК України): автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. 21 с.
2. Кириченко І.В. Запобігання злочинам у сфері обігу алкогольних напоїв та тютюнових виробів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2009. 20 с.
3. Гмирін А.А. Кримінально-правова характеристика злочину незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 КК України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 21 с.
4. Мамотенко О.П. Кримінально-правові засоби протидії незаконному поводженню з товарами у сфері акцизного оподаткування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2019. 227 с.

5. Тінь у підакцизних товарах: скільки втрачає держава на схемах і що з цим робити [Електронний ресурс] // Сайт РБК – Україна. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/tin-pidaktsiznih-tovarah-skilki-vtrachae-1720022706.html>.
6. Протокол Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики № 136 від 08.05.2023, [Електронний ресурс] // Сайт Верховної України. URL: <https://komfinbank.rada.gov.ua/uploads/documents/34044.pdf>.
7. Дослідженням «Kantar Україна» «Незаконна торгівля Моніторинг України», 2023, [Електронний ресурс] // Сайт KANTAR. URL: https://www.kantar.com/ua/inspiration/ait/monitoring-nelehalnoi-torgivli-tutunovyh-vyrobiv_zhovten-2023.
8. Аудит Рахункової палати щодо ефективності адміністрування реалізації пального, 2021, [Електронний ресурс] // Сайт Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2540473-za-2-roki-budzet-nedootrimav-25-milardiv-akcizu-z-palnogo-rahunkova-palata.html>.
9. Найрозповсюдженіші схеми ухилення від сплати податків та як їх мінімізувати, 2024, [Електронний ресурс] // Сайт Українська правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/10/31/721290/>.